

Stor faglighed, etik og udvikling af personlig kompetencer er kernen i social- og sundhedsuddannelserne

Arbejdet inden for social- og sundhedsområdet og det pædagogiske område

De grundlæggende social- og sundhedsuddannelser uddanner først og fremmest til ældreplejen, psykiatrien og sygehusene samt til det pædagogiske område.

Alle steder bliver de færdiguddannede frontpersonalet. Det er social- og sundhedshjælperen, der jævnligt kommer i hjemmet hos den ældre. Det er hende, der taler med den ældre, hører om glæder og sorger. Det er hende, der kan se, om den ældres helbred og mentale tilstand forandrer sig. Det er hende, der med respekt og omsorg skal kunne yde personlig pleje. Social- og sundhedspersonalet kommer tættere på de fleste af deres patienter og brugere end de fleste af os bryder os om at komme. Det kræver respekt for mennesket og forståelse for den svære situation at lade sig vaske af et andet menneske, hvad enten man er gammel eller patient på et sygehus. Det kræver mange etiske overvejelser hver dag, når man skal hjælpe andre mennesker, der er helt afhængige af den hjælp, man giver. Det er en del af fagligheden hos social- og sundhedspersonalet og for de pædagogiske assistenter.

Derfor skal social- og sundhedspersonalet have stor faglig indsigt i sundhed og sygdom, og hvad der er normalt, og hvad der er unormalt for ældre mennesker. Men viden gør det ikke alene. Social- og sundhedshjælperen skal kunne bruge sine sanser til at observere, om der er noget galt. Det gælder ikke bare om at bruge øjnene. Føles huden tør og varm? Hvordan lyder åndedrættet?

Social- og sundhedshjælperen skal således kunne koble alle sine sanseindtryk og bruge sin faglighed til hele tiden at se, om der er forandringer, der skal meldes til andre i systemet.

Det er til gengæld ikke nok, at social- og sundhedshjælperen er god til at observere og vide, hvad der er galt med den ældre. Det væsentligste er, hvordan hun bruger sin viden i samarbejde med den ældre. Hvordan sørger social- og sundhedshjælperen for, at den gamle medborger får en god og tryk hverdag? Hvad er vigtigt for fru Pedersen og ikke for hr. Hansen? Og hvad giver mening for den demente hr. Nielsen, som er ude af stand til at fortælle, hvad han gerne vil.

Social- og sundhedspersonalet skal have store pædagogiske kompetencer til at samarbejde med de ældre og pårørende og de skal vigtigst af alt have empati – evnen til at leve sig ind i en andens situation. Social- og sundhedspersonalet møder mennesker fra alle samfundets lag og mennesker, der har levet meget forskellige liv. I mødet med alle disse forskellige mennesker skal hjælperen udvise respekt, indlevelse og stor forståelse for de mennesker, de kommer tæt på og skal kunne arbejde med respekt i deres hjem.

Det er ligeledes dagplejeren eller den pædagogiske assistent, der i dagligdagen er tæt på børnene i børnehaven eller i dagplejen og kan følge deres udvikling, konflikter med andre børn og fremskridt. Dagplejeren og assistenten skal kunne kommunikere og samarbejde med børn, forældre og kollegaer. Det kræver stor indlevelse i det enkelte barns situation og stor forståelse for familiernes dagligdag.

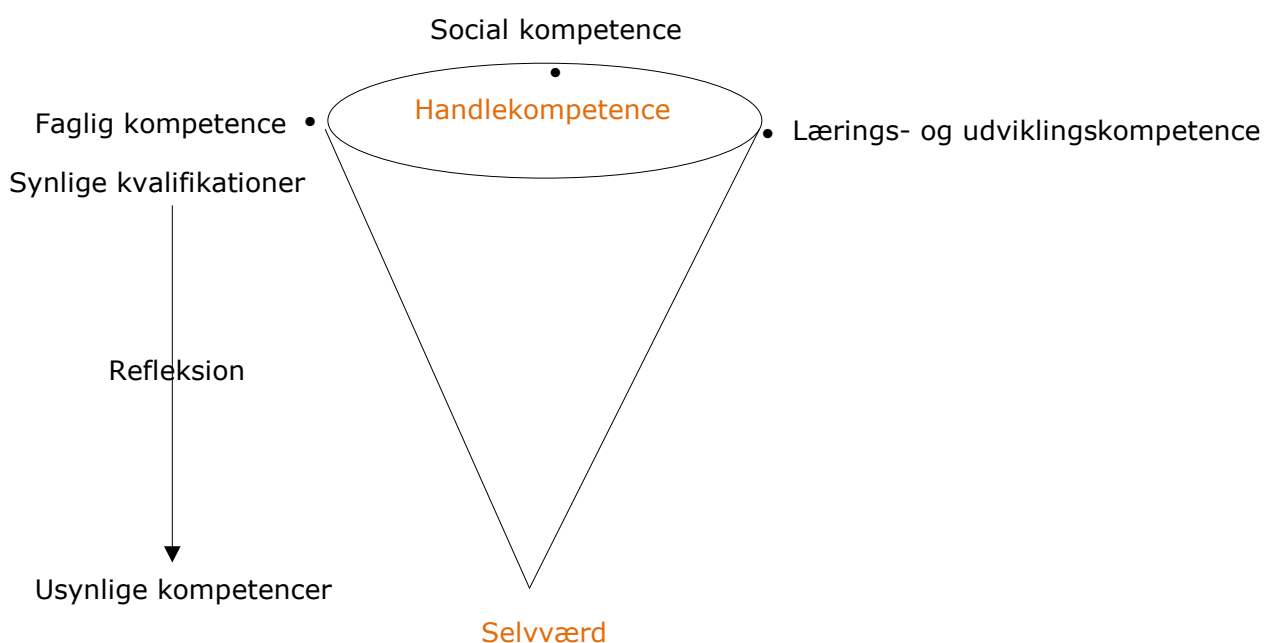
Denne særlige etiske dimension i arbejdet sætter dagsordenen for både indhold og form i social- og sundhedsuddannelserne.

Uddannelserne efter reformen i 2002

Uddannelserne har siden reformen 2002 arbejdet med kompetencebegrebet og forståelsen af hvordan man udvikler kompetencer og ikke kun viden og færdigheder. Samtidig skal uddannelserne kvalificere fagligt og personligt samt sætte etik på dagsordenen.

Det har betydet en omfattende pædagogisk diskussion af både kompetencebegrebet og af hvordan man i uddannelserne udvikler erhvervsfaglige kompetencer som en kombination af faglige og personlige kompetencer hos eleverne.

I selve arbejdet med bekendtgørelsen havde ministeriet især ladet sig inspirere af Per Schultz Jørgensens udredning af kompetencebegrebet, som den blev fremstillet i en artikel i tidsskriftet Uddannelse fra 1999¹, hvor Schultz Jørgensen især taler om begreberne kompetencer i bredden og kompetencer i dybden. Det gav anledning til at udvikle en model for kompetenceforståelsen i sosu, som kan udlægges ved følgende illustration:

Modellen opfanger den kompleksitet, som arbejdet med at uddanne kvalificerede medarbejdere til social- og sundhedssektoren og det pædagogiske område er. Det er ikke nok at vurdere de synlige kvalifikationer. Der skal arbejdes med refleksioner over egne og andres handlinger for at opfange de væsentlige etiske dilemmaer i arbejdet med mennesker, der er helt afhængige af hjælperen og dennes omsorg. I sidste ende vil den kompetence social- og sundhedshjælper eller pædagogiske assistent opnå faglig stolthed, som vil medføre øget selvværd.

Kompetencebegrebet blev ved reformen i 2002 skrevet ind i bekendtgørelsen. I bekendtgørelsen fastlægges erhvervsfaglig kompetence som:

¹ Tidsskriftet Uddannelse nr. 9, 1999: Artiklen: Hvad er kompetence? - og hvorfor er det nødvendigt med et nyt begreb?

*"Eleven har opnået erhvervsfaglig kompetence inden for arbejdsområdet, når elevens kombination af viden, færdighed, holdninger og handlinger sætter eleven i stand til at leve op til de krav, arbejdet stiller til den færdiguddannede."*²

Det betyder, at kompetencebegrebet knyttes tæt sammen med mestringsbegrebet:

Kompetence er kombinationen af

- Det eleven ved (viden)
- Det eleven kan (færdigheder)
- Det eleven vil (holdninger)
- Det eleven **gør** (mestring)

Den særlige udfordring med udvikling af personlige kompetencer i uddannelserne har altid været der, men blev meget tydelig og i-tale-sat ved reformen i 2002.

Diskussionen blev siden bredt ud af Undervisningsministeriets uddannelseskonsulent Henrik Friediger umiddelbart efter reformen i en artikel³, hvor han udlagde den særlige problemstilling om kombinationen af faglige og personlige kompetencer.

Han skriver blandt andet:

"De personlige kompetencer, som de indgår i de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser, omfatter dels social kompetence dels lærings- og udviklingskompetence.

Formålet med udvikling af social kompetence er at fremme elevens initiativ, selvstændighed, ansvarlighed og evne til at indleve sig i andre menneskers situation. Dette skal sætte eleven i stand til på en etisk og respektfuld måde at møde andre mennesker og blive i stand til at se sig selv og sin egen andel i udviklingen af de mellem menneskelige relationer.

For at opnå en god social kompetence skal eleven udvikle sin evne til at yde omsorg for sig selv og andre på en nærværende og professionel måde. Eleven skal blive bevidst om egne fysiske, psykiske, sociale og kulturelle ressourcer på en sådan måde, at hun/han er i stand til stadig – også efter uddannelsens afslutning – at udvikle disse. Og endelig skal eleven udvikle sine kommunikations- og samarbejdsevner. Kun gennem kommunikation og samarbejde kan den enkelte forstå og udvikle sin egen praksis og indgå i et forpligtende arbejdsfællesskab.

Formålet med udvikling af lærings- og udviklingskompetence er, at eleven gennem uddannelsen udvikler indsigt i læreprocessen og egne lærings- og motivationsmæssige styrker og udviklingspotentialer.

Lærings- og udviklingskompetencerne skal skærpe elevens nysgerrighed og dermed lyst til kontinuerligt at lære, til at indgå i forandringsprocesser og til at kunne handle hensigtsmæssigt i uforudsete situationer. De skal medvirke til, at eleven udvikler færdigheder i at være aktiv søgende, spørgende og kritisk.

² § 2 i Bekendtgørelsen om grundlæggende social- og sundhedsuddannelser BEK nr. 879 06/07/07

³ Tidsskriftet Uddannelse nr. 3, 2002: Artiklen: "Kompetence og faglighed i de erhvervsrettede uddannelser"

Eleven skal udvikle sin kreativitet og sin åbenhed over for forandringer samt et beredskab til at håndtere og agere i en arbejdshverdag, der er præget af social og kulturel mangfoldighed. Og endelig skal eleven udvikle sin evne til at anvende evaluering og selvevaluering som et redskab i egen lærings- og udviklingsproces.

De to aspekter af de personlige kompetencer – de sociale og de lærings- og udviklingsrettede – er helt centrale at få udviklet i uddannelsen. Udvikling af de personlige kompetencer er ikke afgrænset til uddannelsesforløbet, men skal fortsat udvikles i det efterfølgende arbejdsliv, så derfor er det vigtigt, at den enkelte påbegynder en udvikling af personlige kompetencer i løbet af sin uddannelse – og ikke mindst får nogle personlige redskaber til at holde sig i gang og stadig uddybe sine personlige kompetencer til at arbejde med omsorg for andre mennesker. De personlige kompetencer er på den måde af en anden orden end de rent faglige og kan ikke måles på samme måde, som faglige mål. Hvor de faglige mål er endegyldige og med til at kvalitetssikre uddannelsernes niveau, så er personlige kompetencer normative og med til at afstikke kursen for den enkelte elevs udvikling. Eller sagt lidt anderledes: hvor de faglige kvalifikationer kan læres til næsten en total – avanceret – beherskelse, er det netop pointen med de personlige kompetencer, at de stadig må udvikles for ikke at blive golde og dø ud i de daglige rutiner.

Det er imidlertid ikke hensigten med reformens præcisering af de værdimæssige sider, at der skal undervises særskilt i værdimæssige, etiske og moralske spørgsmål og problemer. Derimod er det hensigten, at det etiske skal være et integreret led i al den læring, der finder sted i løbet af uddannelserne – såvel i skoleundervisningen som i praktikuddannelsen.

.....

Uddannelsens form og indhold skal spille sammen, så den enkelte elev gennem oplevelse af respekt for sin egen person og for andre kan udvikle det afgørende og nødvendige faglige og personlige fundament for at kunne yde professionel omsorg.”

Så var dagsordenen sat og bolden givet videre til skolerne. Det er historisk, at man fra centralt hold i Undervisningsministeriet tilkendegav så præcist, hvilke personlige kompetencer, en uddannelse fordrer for at opnå erhvervsfaglig kompetence. Da social- og sundhedsskolerne efter reformen skulle i gang med at omsætte det til en praktisk pædagogisk virkelighed, var der ikke andre steder man kunne kigge hen. Det var et stykke pionerarbejde, skolerne skulle i gang med. Det store spørgsmål om hvordan man tilrettelægger undervisning og praktikuddannelse, så eleverne udvikler både faglige og personlige kompetencer er fortsat den største pædagogiske og didaktiske opgave for social- og sundhedsuddannelserne.

Den pædagogiske og didaktiske hverdag i social- og sundhedsuddannelserne

Social- og sundhedsuddannelserne har et meget stort fagligt teoretisk indhold om alt fra naturvidenskabelige emner, over socialpolitik og førstehjælp til viden om kost og ernæring. Men den helt specielle pædagogiske udfordring er, hvordan man i en uddannelsessammenhæng arbejder med udvikling af personlige kompetencer som en integreret del af fagligheden.

Det særlige ved udvikling af de personlige kompetencer er, at den undervisning ikke kan henlægges til bestemte fag eller bestemte praktikforløb. Udviklingen af personlige kompetencer sker gennem både indholdet i og tilrettelæggelse af undervisningen og praktikuddannelsen.

Derfor er det en opgave som alle undervisere og praktikvejledere skal tage del i – ingen kan undslå sig.

I dagligdagen består arbejdet med udvikling af faglige og personlige kompetencer af et samspil mellem elevens selvstændige arbejde med læringsmål, evaluering og udnyttelse af læringsmiljøets muligheder og skolens eller praktikstedets læringsmiljø. Læringsmiljøet har til opgave at understøtte elevens læring og fastholde og synliggøre de formelle ydre krav, der stilles til eleven i uddannelsen. Eleven må i hele læreprocessen forholde sine egne læringsmål til målene for uddannelsen, sin egen evaluering i forhold til kravene for den eksterne evaluering og sin egen udnyttelse af skolens eller praktikstedets læringstilbud i forhold til de muligheder skolen og praktikstedet stiller til rådighed.

Udvikling af faglige og personlige kompetencer kræver elevens involvering i og forholden sig til egen læreproces.

I skoleundervisningen kan den konkrete undervisning tilrettelægges, så der hele tiden er fokus på elevens udvikling af sociale kompetencer og læringskompetencer, men den egentlige prøve på, om eleven mestrer kommunikation og samarbejde finder først sted i praktikuddannelsen, hvor eleverne møder den enkelte bruger.

Derfor er samarbejdet mellem skolen og praktikken af stor betydning for arbejdet med de personlige kompetencer. I undervisningen kan man tale om, hvordan man skal tiltale børn eller ældre, der har brug for hjælp, og man kan drøfte etikken i at skulle arbejde i andres hjem. Skolerne kan ikke opsætte værksteder til afprøvning af personlige kompetencer, som vi har sengestuer eller dagligstuer til demonstration af forflytningsteknik. Den endelige lakmusprøve finder sted i det daglige arbejde i praktikken, hvor eleven møder barnet, den handicappede eller den svage ældre. Respekten for det andet menneske og vedkommendes liv skal afspejle sig i den verbale og nonverbale kommunikation, der finder sted i mødet. Samtidig skal eleven kunne inddrage hele sin viden om sundhed, sociale foranstaltninger og aktivitetsanalyser i mødet. Eleven skal være opmærksom på sin rolle som myndighedsperson uden at miste sin empati. Når eleven træder ind i borgerens hjem, er hun repræsentant for en myndighed, der har bestemt hvilken ydelse, borgeren kan tilkomme, men samtidig er hun ofte den nærmeste kontakt til omverdenen for den svage ældre, og det kræver tid og empati. Der stilles store krav til personale og elever om professionel empatisk optræden.

Eleverne skal samtidig udvikle et beredskab til at møde uforudsete hændelser. I arbejdet med mennesker er dagligdagen langt fra forudsigelig, og eleven skal kunne handle ud fra situationen, men fortsat med stor faglig indsigt og personlig empati.

Dette er en individuel læreproces, som bygger på elevens personlighed og tidligere erfaringer og viden. Skolen kan bibringe alle elever viden om etik, men hvordan den enkelte elev omsætter det til etiske og empatiske handlinger i arbejdet kræver personlig guidning af den enkelte elev. Derfor arbejder social- og sundhedsskolerne intenst med kontaktlærere som omdrejningspunkt for udvikling af elevens personlige kompetencer. Det er ved kontaktlærersamtalerne, at elevens læringsmål for udvikling af personlige kompetencer finder sted. I det møde skal eleven mødes med samme professionelle empati og støtte, som efterfølgende er kravet til den færdiguddannede i jobbet som pædagogmedhjælper eller social- og sundhedshjælper. Det stiller store krav til kontaktlærernes vejledning.

Udvikling af forskellige modeller til at i-tale-sætte personlige kompetencer og være understøttende i forhold til at sætte mål for udvikling af personlige kompetencer hører med til kontaktlærerens værktøjskasse.

Evaluering af personlige kompetencer

Ved at de personlige kompetencer er en tydelig del af uddannelsernes formål og mål er det nødvendigt at evaluere disse gennem hele uddannelsen. Men det er vigtigt at fastholde, at personlige kompetencer i deres natur er tættere knyttet til den enkeltes personlighed og derfor må behandles med skyldig hensyntagen til den enkeltes integritet og forudsætninger. Der kan således ikke være tale om, at eleven skal opnå i forvejen fastsatte slutmål og tildeles en bedømmelse på samme måde som ved faglige kompetencer.

Evaluering af personlige kompetencer vedrører i høj grad den enkeltes proces og måder at forholde sig til uddannelsen, sin egen læringsstil og læringsmiljøets muligheder. Elevens opstilling af læringsmål for personlige kompetencer og evaluering af samme er derfor hovedhjørnestenen i det daglige arbejde med personlige kompetencer.

Det er vigtigt i evalueringen at lægge vægt på den løbende evaluering, der giver mulighed for at sætte fokus på den enkeltes proces, og hvad der kan hæmme og fremme den. På den måde bliver det en fælles sag mellem den enkelte elev, kontaktlæreren og praktikvejlederen.

Der er ikke to elever, som vil gennemgå den samme udvikling eller nå lige langt med udvikling af personlige kompetencer. Så kravet er ikke et bestemt slutmål, men lige så meget viljen og modet fra elevens side til at arbejde med personlig kompetenceudvikling.

Uddannelsesbogen og elevens læringsmål for såvel faglige som personlige kompetencer bliver i dagligdagen omdrejningspunkt for samarbejdet mellem eleven, læreren og vejlederen. Det er i uddannelsesbogen eleven forud for en praktik eller en skoleperiode i samarbejde med henholdsvis sin lærer og sin vejleder skriver sine læringsmål for den kommende periode. Det er her, hun har mulighed for at udtrykke personlige mål. Det kan være evnen til at sige fra i bestemte situationer eller evnen til at indgå i svære samtaler med borgere eller pårørende. Alt sammen vigtige læringsmål, som kræver mod fra elevens side og et trygt læringsmiljø for at udvikle.

Evalueringen vedrører således ikke alene den enkelte elevs udvikling, men tillige læringsmiljøets muligheder for at understøtte udviklingen og elevens brug af disse muligheder. Der er således lagt op til en dialog mellem eleven og læreren/vejlederen. Den dialog kan kun finde sted, hvis både elev og lærer/vejleder er åben for forandringer.

Den største udfordring for læreren eller vejlederen er af normativ karakter. Hvilken målestok skal anvendes ved bedømmelse af personlige kompetencer? Det er som at købe elastik i metermål. Det handler i ligeså høj grad om lærerens og vejlederens etik. Det væsentligste er, at der hele tiden arbejdes med de personlige kompetencer i forhold til den kommende erhvervsfunktion.

Skolernes og praktikuddannelsens læringsmiljø i centrum

Den enkelte elevs udvikling af personlige kompetencer kræver meget mod. Der skal både vilje og mod til hos eleven og megen tryghed i læringsmiljøet for at dette ambitiøse projekt med udvikling af både faglige og personlige kompetencer til erhvervsfaglig kompetence lykkes. Derfor er der store krav til lærernes og vejledernes kompetence til at skabe trygge læringsrammer og rammer for den åbne dialog. Det kan kun ske inden for fælles forståelse af, hvad der skal undervises i og – ikke mindst – hvordan undervisningen skal tilrettelægges, gennemføres og evalueres. Tilsvarende stiller det krav til praktikken, om hvordan man udvikler et understøttende læringsmiljø i praktikken.

Derfor har kravet om udvikling af elevens personlige kompetencer som en del af den erhvervsfaglige kompetence medført et behov for øget samarbejde lærerne imellem på skolerne og mellem vejlederne i praktikken. En pædagogik, der kræver en helhedsopfattelse af eleven og hendes udvikling, kan kun lykkes fuldt ud i et miljø, som også selv ser helheder og sammenhænge i det pædagogiske og didaktiske arbejdet.

Vibeke Nielsen

Direktør

Randers Social- og Sundhedsskole

Denne artikel er trykt i bogen

Erhvervspædagogik – mål, temaer og vilkår i eud's verden

Redaktører er Torbens Størner og Jens Ager Hansen

Udgivet på Erhvervsskolernes Forlag 2008

ISBN 978-87-7881-963-5